"57. srečanje mladih raziskovalcev Slovenije 2023"

Osnovna šola Janka Padežnika Maribor,

Iztokova 6, 2000 Maribor

# ŠUMI ŠE VEDNO ŠUMI

Raziskovalno področje: ZGODOVINA

RAZISKOVALNA NALOGA

Mentorici:

Nuša Berendijaš

Ksenija Popovšek

Avtorica:

Lia Razdevšek

Maša Bozovičar

Maribor, 2023

"57. srečanje mladih raziskovalcev Slovenije 2023"

Osnovna šola Janka Padežnika Maribor,

Iztokova 6, 2000 Maribor

# ŠUMI ŠE VEDNO ŠUMI

Raziskovalno področje: ZGODOVINA

RAZISKOVALNA NALOGA

Mentorici:

Nuša Berendijaš

Ksenija Popovšek

Avtorica:

Lia Razdevšek

Maša Bozovičar

Maribor, 2023

# Kazalo

1. UVOD ..... 5
2. NAMEN IN CILJ RAZISKOVALNE NALOGE ..... 5
2.1 Hipoteze ..... 6
2.2 Predvidena nova spoznanja ..... 6
3. TEORETIČNI DEL ..... 6
3.1 Obdobje 19. stoletja ..... 6
3.2 Vzpon meščanstva ..... 7
3.3 Gospodarske spremembe v 20. stoletju ..... 8
4. EVGENIJA ŠUMI, PIONIRKA SLOVENSKEGA PODJETNIŠTVA ..... 9
5. ŠUMI SKOZI ČAS ..... 11
5.1 Podjetništvo ..... 13
5.2. Podoba podjetja (njihov znak) ..... 18
5.3 Časopisni in televizijski oglasi ..... 20
5.4 Proizvodi Šumi skozi čas ..... 24
5.5 Podjetje danes ..... 27
5.6 Skrivnosti Šumijeve hiše ..... 28
5.7 Parada ..... 29
5.9 Izbris ..... 31
6. RAZISKOVALNI DEL ..... 31
6.1 Metodologija dela ..... 31
6.1.1 Delo z viri in literaturo ..... 31
6.3. Razprava ..... 37
6.3.1 Interpretacija pridobljenih rezultatov ..... 37
6.3.2 Vrednotenje hipotez ..... 38
7. ZAKLJUČEK ..... 42
8. DRUŽBENA ODGOVORNOST ..... 43
9. VIRI ..... 44

## Kazalo slik:

Slika 1 Pionirka slovenskega podjetništva Evgenija Šumi. ..... 9
Slika 2 Franc in Josipina Šumi 1885, vir: Wikimedia Commons ..... 12
Slika 3 Trgovina Šumi na Kongresnem trgu 13, Vir: Zbirka SEM ..... 12
Slika 4 Delavke Šumija z Evgenijo Šumi, okoli 1830, iz zbirke Angelika Hribar ..... 14
Slika 5 Dražiranje v stari tovarni v Gradišču, 50.-60. leta 20. stol. ..... 14
Slika 6 Ročno pakiranje čokolade, vir: Zbornik Šumi ..... 15
Slika 7 Dvorišče Šumija 1926, vir: Zbornik Šumi ..... 15
Slika 8 proizvodnja v novi tovarni na Šmartinski v Ljubljani, leta 1979, vir: Bilten 100 let Šumija ..... 17
Slika 9 Študija za proizvodnjo kandiranega sadja, 1963, vir: Zbornik Šumi 2016 ..... 18
Slika 10 Proizvodnja trdih polnjenih bonbonov leta 2016, vir: Zbornik Šumi 2016 ..... 18
Slika 11 Podoba podjetja 1905 ..... 19
Slika 12 Pisemska glava tovarne Šumi, foto: arhiv Žita ..... 19
Slika 13 podoba podjetja 1936 ..... 19
Slika 14 Podoba podjetja 1938 ..... 19
Slika 15 Podoba podjetja v 60. letih 20. stol., Oblikovala Majda Dobravec Lajovic ..... 19
Slika 16 Prenovljena podoba podjetja 2008 ..... 19
Slika 17 Slovenski narod, 27. 11. 1888, vir: Zbornik Šumi 2016 ..... 20
Slika 18 Slovenski narod, 25. 10. 1894. vir: Zbornik Šumi ..... 20
Slika 19 Gospodinjski koledar 1965, vir: Zbornik Šumi 2016 ..... 21
Slika 20 Iz zbirke Janez Urbas, 70. leta 20. stol. ..... 21
Slika 21 Iz zbirke Janez Urbas, 70. leta 20. stol. ..... 21
Slika 22 Oglas za tiskane medije, 2007-2016, vir: Arhiv Žito ..... 22
Slika 23 Oglas za tiskane medije, 2007-2016, vir: Arhiv Žito ..... 22
Slika 24 Visoki C, 1968, Miki Muster, vir: Zbornik Šumi 2016 ..... 23
Slika 25 Fru Fru, 1982 ..... 23
Slika 26 Šumi, moj ljubček - Brigita Bukovec, 1994, vir: Zbornik Šumi ..... 24
Slika 27, 28 Šumi Family, 2015 ..... 24
Slika 28 Pločevinasta škatla 30. let 20. stol., vir: Zbornik Šumi ..... 25
Slika 29 Škatla za bonbone iz lepenke ..... 25
Slika 30 Pločevinasta škatla, avtor risbe Matjaž Učakar, izdelana ob letnici Šumija ..... 25
Slika 31 Čokolada in bonboni, vir: Zbornik Šumi ..... 26
Slika 32 Prodajalke pred trgovino Šumi, 1930. Vir: Angelika Hribar ..... 27
Slika 33 Šumi ob koncu 90. let 20. stol., foto: Tomi Lombar ..... 29
Slika 34 Izbris leta 2006, foto: Matej Družnik ..... 30

## Kazalo grafov:

Graf 1: Kateri razred obiskuješ? ..... 33
Graf 2: V kateri državi, v Evropi, so prvi začeli s proizvodnjo bonbonov in slaščic? ..... 33
Graf 3: Ali si že slišal za bonbone Šumi? ..... 34
Graf 4: Od kod izvira tovarna Šumi? ..... 35
Graf 5: Ali kupuješ bonbone Šumi? ..... 36
Graf 6: Ali meniš, da so bile ženske v 19. stoletju podjetnice? ..... 37

**POVZETEK**

Ob pregledovanju knjige Nepozabne ženske, ki so premikale meje sveta, smo zasledile zgodbo drobne ženske z generalno držo, pionirko Evgenijo Šumi. Ker še vedno radi jemo bombone Šumi, smo želele raziskati, od kod prihajajo. Ugotovile smo, da se je proizvodnja bombonov Šumi začela že daljnega leta 1876 v Ljubljani. Razvila jo je družina Šumi, Evgenija Šumi pa jo je povzdignila do svoje veljave in veličine. Zaposlene je razvajala in jim pomagala na različne načine, veliko je vlagala v dobrodelnost. Hkrati pa je bila predana svoji družini, saj sta z možem vzgojila kar 13 otrok.

Želimo raziskati podjetniško idejo in razvoj uspeha do današnjega dne. V anketnem vprašalniku bomo preverile prepoznavnost Šumi bombonov danes in seznanile učence z zgodovino proizvodnje le teh ter preverile, če Šumi še vedno šumi.

Ideja se nam je zdela zanimiva, saj večino mladih ne ve, od kod izvirajo bomboni Šumi.

**Ključne besede: Evgenija Šumi, tovarna Šumi, bonboni, podjetništvo, dobrodelništvo**

**SUMMARY**

Looking through the book Unforgettable women who pushed the boundaries of the world, we came across the story of a petite woman with a general's bearing, the pioneer Evgenia Šumi. As we still love eating Šumi candies, we wanted to find out where they come from. We found out that the production of the Šumi candies has started as early as 1876 in Ljubljana. It was developed by the Šumi family, and Evgenia Šumi has elevated it to its greatness. She pampered and helped her employees in many ways and invested heavily in charity. At the same time, she was devoted to her family, as she and her husband raised 13 children.

We want to explore the entrepreneurial idea and the evolution of success to the present day. In a questionnaire, we will check the recognisability of the Šumi candies today and inform students about the history of their production and check whether the Šumi candy still makes a ‘Šumi noise’.

We found the idea interesting, as most young people don't know where the Šumi candy comes from.

**Key words: Evgenija Šumi, Šumi factory, candies, entrepreneurship, charity**

***"Uspešni podjetniki na dolgi rok poslujejo tako, da ustvarjajo in uresničujejo poslovne priložnosti s človeškim in socialnim kapitalom ter edinstvenimi osebnostnimi značilnostmi, kot je karizmatičnost, ki se kaže tudi v njihovi potrebi po dosežkih, notranjem izvoru nadzora, inovativnosti, nagnjenosti k premišljenemu tveganju, avtonomnosti, proaktivnosti, samozavesti in prilagodljivosti. To so posamezniki, ki zaznajo potrebe ljudi, pridobijo potrebne vire in uresničijo priložnosti ter tako pospešujejo razvoj gospodarstva in družbe." (S. Kotar)***

## 1. UVOD

Si predstavljate, kako je bilo živeti v času, ko se trgovske police še niso šibile pod težo najrazličnejših sladkih dobrot? Če se vrnemo nekoliko nazaj v zgodovino, vidimo povsem drugo podobo obdobjaa, kot ga živimo danes.

Konec 19. stoletja, leta 1876, se je zgodilo rojstvo Šumija, še danes edine slovenske tovarne vsakovrstnih bombonov.

## 2. NAMEN IN CILJ RAZISKOVALNE NALOGE

Raziskovalna naloga je napisana z razlogom, da spoznamo delo in življenje slovenske podjetnice, Evgeniji Šumi ter o podjetništvu skozi čas. Z rezultati raziskovalne naloge želimo seznaniti učence naše šole in širšo javnost o edinstvenih dosežkih v podjetništvu in karakternih lastnostih Evgenije Šumi. Predvidevamo, da je tovarna Šumi kar precej pripomogla k razvoju tovarn in slaščic na Balkanu. Mnenja smo, da se o večjih slovenski proizvodnjah in tovarnah, ki so in še žanjejo uspeh na našem in evropskem trgu, premalo govori, zato si želimo, da bi bilo več ljudi seznanjenih z uspehi naših produktov.

Bomboni Šumi še danes povsem konkurirajo ostalim tujim proizvodom in nam še posebno dobro šumijo, tako pod rokami, kot v ustih.

## 2.1 Hipoteze

Za lažje raziskovanje smo si zastavili naslednje hipoteze:

1. Učenci ne vedo od kod izvirajo bomboni Šumi.

2. Učenci ne vedo, kdo je bila prva slovenska podjetnica.

3. Za ta zgodovinski čas, menimo da so bili podjetniki predvsem moški.

4. Učenci znajo našteti proizvode Šumi.

5. V večini trgovin, v Mariboru, prodajajo izdelke Šumi.

## 2.2 Predvidena nova spoznanja

Spoznali bomo obliko podjetništva, ki je značilna za 19.stoletje na slovenskem. Raziskali bomo delo Evgenije Šumi, njeno družino in podjetje. Sicer pričakujemo, da ni veliko virov na dano temo, saj se jih je mnogo izgubilo skozi čas. Želimo si, da bi spoznali še živeče daljne sorodnike in z njimi opravili intervju.

# 3. TEORETIČNI DEL

## 3.1 Obdobje 19. stoletja

Konec Napoleonove dobe je bila podlaga za narodna gibanja po vsej Evropi. Sledile so številne liberalne vstaje in evropske revolucije, povezane z narodnimi zahtevami. Za drugo polovico 19. stoletja je bila v gospodarsko razvitih državah v Evropi značilna krepitev liberalnih svoboščin. Revolucija leta 1848 v Avstrijskem cesarstvu je Slovencem omogočila, da so lahko javno izražali svoje narodne zahteve. Nastal je prvi politični program Zedinjena Slovenija, ki je dobil množično podporo. V Avstrijskem cesarstvu se je z dualizmom (1867) obnovilo politično življenje. Svoboda združevanja je Slovencem omogočila, da so lahko ustanavljali narodne organizacije in društva. Ob tem se je okrepilo narodno gibanje, v katerem so imele pomembno vlogo čitalnice in tabori. Iz društev so se konec 19. stoletja oblikovale prve slovenske politične stranke.

To je dolgo obdobje, ki ga po eni strani označuje prevladujoča kmetijska produkcija, po drugi strani pa ostanki starih predindustrijskih dejavnosti, kot sta fužinarstvo in železarstvo ali pa glažutarstvo, ki se je postopno spreminjajo v moderno industrijo. To je obdobje, ki ga nekje na sredini prereže gradnja Južne železnice — na političnem nivoju pa revolucionarna vrenja leta 1848, kasneje pa povečano drobljenje kmečke posesti, vedno večje zadolževanje ter grozljivo izseljevanje iz nekaterih območij. Železnica je povzročila veliko sprememb. Rezultat neugodnih razmer je tudi vedno večje zadolževanje, ki je začel pritiskati kmete po zemljiški odvezi. Zadolženost kmetov udari obrtnike, ki morajo večino izdelkov dajati na up. Najrazličnejši projekti, ki naj bi rešili obubožano prebivalstvo; pa naj gre za saditev murv in svilarstvo, za pospeševanje domačih obrti ali za nove načine pridelovanja sukna; niso imeli pravega učinka. Industrializacija je povzročila tudi družbene spremembe. Naraščati sta začela vpliv in moč meščanstva in zato 19. stoletje pogosto označujemo kot stoletje meščanstva. V drugi polovici 19. stoletja so se drug za drugim vrstili izumi, ki so industriji in prometu odpirali nove možnosti razvoja. Prinesel je uporabo novih tehnologij in izdelkov, ki so korenito spremenili življenje. Spreminjati se je začela tudi organizacija proizvodnje. Manjša podjetja so propadala, večja so se med seboj povezala in nastala so velika monopolna podjetja. V industrijski dobi se je izoblikoval tudi močan delavski razred, ki se je v drugi polovici 19. stoletja začel organizirano bojevati za svoje pravice. Delavsko gibanje, kot politična manifestacija delavskega razreda, si je prizadevalo za pravično ureditev delavskega vprašanja, po spremembi družbenih in gospodarskih odnosov. V drugi polovici 19. stoletja so nastala tudi gibanja za enakopravnost žensk (Kotar, 2006).

### 3.2 Vzpon meščanstva

Z rastjo industrije, bančništva in trgovine raste vpliv meščanstva:

- meščanstvo je nosilec industrializacije,
- propad stare stanovske ureditve, manufaktur, založništva, cehov ...
- meščanstvo postaja vse bolj pomembno,
- merilo uspeha je položaj v družbi,
- cilji meščanske vzgoje so pridnost, delavnost,
- pomembne so tudi zahteve po individualni in gospodarski svobodi, pozivanje k pravni in ustavni državi,
- meščanstvo se je strogo ločevalo od delavstva, s katerimi ni hotelo imeti nič skupnega,
- številčno skromno meščanstvo se je razlikovalo glede na izvor, dohodke in izobrazbo.

1. Med meščane po premoženju štejemo: tovarnarje, bankirje, veletrgovce, posestnike kapitala.
2. Meščane po izobrazbi: zdravnike, odvetnike, učitelje (predstavniki svobodnih poklicev).
3. K meščanstvu štejemo še pripadnike malomeščanstva: majhne samostojne trgovce, obrtnike in nižje uradnike.

Na Slovenskem je v 19. stoletju začel nastajati sloj sodobnih podjetnikov, ki so se s pomočjo poslovne nadarjenosti povzpeli do bogastva (Kotar, 2006).

Pred drugo svetovno vojno je bila v Sloveniji, med drugimi, mogočna in vplivna tudi družina Hribar. Podjetniški vzpon te družine se je začel s **Karlom** oziroma **Dragotinom Hribarjem** (1862–1935). Ta je bil sin prvega ljubljanskega trgovskega vrtnarja, poročil pa se je z **Evgenijo Šumi**, hčerko **Jožefe Šumi**, ustanoviteljico ljubljanske tovarne bombonov Šumi.

### 3.3 Gospodarske spremembe v 20. stoletju

Lastniki industrijskih obratov – tovarn so pospešeno uvajali nove stroje, tehnologije in postopke v proizvodnjo, da bi povečali svojo konkurenčnost na trgu. To je sicer prinašalo napredek in razvoj, ki pa so ga bili v glavnem deležni le lastniki kapitala in vladajoča elita. Lastniki kapitala so bogateli največ na račun poceni delovne sile in špekulacij. Lastniki industrijskih obratov so potrebovali vse več surovin, zato so zahtevali novo delitev sveta in kolonij. Zaradi požrešnosti kapitalistov je izbruhnila prva svetovna vojna, ki pa je še poglobila nasprotja in porušila gospodarska razmerja.

Večina industrije in kapitala je bilo v tujih rokah. Najbolj so napredovale tekstilna, lesna, papirna in živilska industrija. Zaradi razvoja industrije je naraščalo število delavstva. V mestih se je oblikovala bogata elita meščanov. Delavci so večino življenja garali. Za preživetje družine so delale tudi ženske, velikokrat kot služkinje. Delavski otroci niso imeli denarja za šolanje, zato so si morali po osnovni šoli poiskati delo.

Po drugi svetovni vojni je komunistična oblast ukinila tržno gospodarstvo. Vsa gospodarska dejavnost je bila načrtovana in vodena iz Beograda. Nova oblast je hitro zgradila veliko tovarn, katerih gradnja je bila velikokrat skregana z vsako gospodarsko logiko in zdravo pametjo. Toda uspelo jim je spraviti ljudi iz podeželja in ustvariti delavski razred. Komunistična oblast je izpeljala nacionalizacijo. Privatnikom, plemičem in Cerkvi so odvzeli podjetja, posestva, gozdove in stavbe ter jih podržavili. Izvedli so agrarno reformo, ki je bila nepopolna. Kmetje so dobili manj kot

hektar zemlje, večino zemlje in gozdov pa so podržavili. Po vojni je bilo veliko pomanjkanja, zato so ljudje dobivali življenjske potrebščine na karte.

V tem času je Evgenija Šumi s pomočjo in podporo svoje družine razvijala in krepila inovativne in dolgoročne podjetniške kompetence in sposobnosti, ki so vodile v uspešnost podjetja in v zadovoljstvo zaposlenih.

## 4. EVGENIJA ŠUMI, PIONIRKA SLOVENSKEGA PODJETNIŠTVA

Evgenija Šumi se je rodila leta 1875. Imela je sestro dvojčico, ki pa je pri enem letu umrla, domnevno zaradi utopitve med kopanjem. V tem času je njen oče ustanovil izdelovalnico slaščic, ki je pozneje prerasla v tovarno Šumi. Evgenija je obiskovala šolo pri strogih uršulinkah. Pa tudi doma je bila vzgoja stroga – četudi so denimo za trgovino njenih staršev skrbele uslužbenke, je morala pri pometanju in drugem delu pomagati tudi ona. Ko je bila stara deset let so se stvari v podjetju zapletle. Oče se je začel posvečati drugim stvarem ter podjetje zanemaril. Evgenijina mama je leta 1885 vložila ločitveno tožbo in tri leta kasneje sta se Franc in Josipina Šumi ločila. Josipina je razširila slaščičarsko obrt in ta se je po novem imenovala Tovarna kanditov in slaščičarskih izdelkov Josephine Schumi v Ljubljani.

Slika 1 Pionirka slovenskega podjetništva Evgenija Šumi.
Ilustracija: Tanja Komadina

Po materini smrti leta 1917 je tovarno, skupaj z možem Dragotinom Hribarjem, uradno prevzela Evgenija, ki je podjetje vodila že nekaj časa. Skupaj sta tovarno, ki je štela približno 60 zaposlenih, razširila in modernizirala.

Zunaj družine je bila Evgenija znana kot poštena zaposlovalka, pa tudi kot dobrodelnica. Uslužbenkam, ki so rodile, je podarila opremo za otroka. Nekaterim, ki so se omožile in prenehale delati v tovarnah, je podarila pletilni stroj in jim pošiljala delo po naročilu, da so lahko doma kaj zaslužile in tako ohranjale vsaj delno neodvisnost. Vsako leto je z volnenimi nogavicami oskrbela eno moško in eno žensko sirotišnico. Za svoje delavce in delavke je plačevala tudi zdravstveno zavarovanje (preglede pri zdravniku in zdravila). Prav tako sta z možem ustanovila in uspešno vodila še podjetje Pletenina. Evgenija je rodila in vzgojila 13 otrok. Znana je bila kot nepopustljiva in delavna ženska, tako v tovarni kot doma. Otroci so ji očitali strogost in pomanjkanje časa zanje. Vsi so morali govoriti lépo, tedaj skoraj knjižno slovenščino, vendar pa so se učili tudi drugih jezikov. Sinovi so se zanimali za tehniko, avtomobile in celo za letala. Dva med njimi sta avtomobile tudi prodajala, ker pa takrat še ni bilo šol za voznike, sta kupce tudi učila, kako ravnati z avtomobili in kako jih voziti. Prvo letalo so naredili kar doma, a je bilo bolj papirnata igračka kot kaj drugega. Toda sin Rado je pozneje v Londonu kupil pravo letalo in se nato z njim tudi prevažal. Njegova žena Ksenija pa je bila sploh prva Jugoslovanka s pilotskim izpitom. Evgenija je bila znana kot poštena zaposlovalka. Možu je kontrirala samo enkrat v življenju. Šlo je za obdobje, ko je bil že hudo bolan, zaradi česar je želela, da od njega prevzame polne pravice za upravljanje obeh podjetij. Iz protesta tako nekaj dni ni želela spati ob možu, pri svojih težnjah pa je imela tudi podporo njunih otrok. Hribar je končno popustil in upravljanje podjetij Šumi in Pletenine je bilo od takrat naprej povsem v njenih rokah. Evgenijina smrt pri 60 letih, je za družino pomenila veliko žalost. Njenega pogreba so se udeležili tako veljaki tistega časa, kot tudi mestni reveži, ki so se zatekali k njej. Bila je edinstvena ženska, posebej za svoj čas. Stroga, delavna, poštena in sposobna. Njena delavka je na pogrebu dejala: »Srce je imela na pravem mestu. Bila je majhna ženica, drobno bitje, njen pogum in odločnost pa sta spominjala na generalskega.« (Nepozabne, 2020)

**Časovnica Evgenije Šumi**

**Rojstvo Evgenija Šumi: 1875** 16. okt., Budimpesta

**Rojstvo sestre** Emilija Sumi**: 1882** 17. nov., Ljubljana

**Poroka: 1896** 19. maj (stara 20 let) S Karlom Dragotinom Hribarjem, Ljubljana, Marijino oznanjenje

**Rojstvo hčerke** Dragica Hribar, **1897** 25. feb. (stara 21 let), Ljubljana

**Rojstvo sina** Boris Hribar, **1898** 5. feb. (stara 22 let), Ljubljana

**Rojstvo sina** Zoran Hribar, **1899** 1. marec (stara 23 let), Ljubljana

**Rojstvo hčerke** Vera Hribar, **1900** 7. feb. (stara 24 let), Ljubljana

**Rojstvo sina** Rado Hribar **1901** 23. feb. (stara 25 let), Ljubljana

**Rojstvo sina** Mirko Hribar **1902** 7. maj (stara 26 let), ljubljana

**Rojstvo hčerke** Nada Hribar **1903** 9. avg. (stara 27 let), Ljubljana

**Rojstvo sina** Evgen Hribar **1904** 23. julij (stara 28 let), Ljubljana

**Rojstvo hčerke** Ana Nica Hribar **1907** 8. julij (31 let stara), Ljubljana

**Rojstvo sina** Svetozar Hribar **1909** 6. jan. (stara 33 let), Ljubljana

**Rojstvo sina** Peter Hribar **1911** 19 jun. (stara 35 let), Ljubljana

**Rojstvo hčerke** Jozefina Hribar **1913** 8. avg. (stara 37 let), Ljubljana

**Smrt očeta** Franc Šumi **1915** 17. dec. (stara 40 let), Zurrich

**Smrt matere** Jozefina Avbelj **1917** 2. maj (41 let stara)

**Rojstvo hčerke** Ljubica Ksenija Milena Hribar **1918** 13. dec. (43 let stara), Ljubljana

**Poroka sina** Rado Hribar & Ksenija Pl. Slavinski Gorup **1926** 21. feb., Ljubljana, Marijino oznanjenje

**Poroka hčerke** Dragica Hribar & Slavko Plemelj **1926** 27 jun. (stara 50 let), Ljubljana

**Poroka hčerke** Ana Nica Hribar & Izidor Cankar **1926** 14. julij (stara 50 let), ljubljana

**Poroka sina** Boris Hribar & Jiøina Brozikova **1926** 28. avg. (stara 50 let), Praga

**Smrt zakonca** Karel Dragotin Hribar **1935** 10. julij (stara 59 let), Ljubljana

**Poroka hčerke** Ljubica Ksenija Milena Hribar & Mario Luckmann Približno **1935** (stara 60 let)

**Smrt Evgenije Šumi, 1936** 2. apr. (stara 60 let), Ljubljana

(vir: Family Tree owner : Peter Hawlina)

## 5. ŠUMI SKOZI ČAS

Začetki Šumija segajo v konec 19. stoletja, ko je oče, Franc Šumi, v središču Ljubljane odprl slaščičarsko obrt in začel prodajati različne sladke proizvode. Skupaj z ženo Josipino sta izdelovala bonbone, slaščice, marmelade, kompote, kakav v prahu, velikonočna jajčka, malinovec, rože za okras tort in okraske za božična drevesa. Izdelke sta prodajala v lastni prodajalni, delno pa sta z bonboni in s pecivom zalagala tudi kramarje na sejmih in cerkvenih shodih. Po razvezi z možem, leta 1888, je Josipina samostojno nadaljevala pot uspešnega podjetja.

*Slika 2 Franc in Josipina Šumi 1885, vir: Wikimedia Commons*

*Slika 3 Trgovina Šumi na Kongresnem trgu 13, Vir: Zbirka SEM*

Šumi je v svoji 140-letni zgodovini preživel dve svetovni vojni, izgubo večine tržišča ob izstopu Slovenije iz Jugoslavije, bil del različnih držav, doživljal vzpone in padce, napredke in

nazadovanja, a je kljub temu ostal prepoznavno ime med uporabniki. To potrjuje tudi podatek, da je Šumi najstarejša tovarna sladkih proizvodov v državah nekdanje Jugoslavije.

Leta 1876 ustanovljeno slaščičarsko obrt, je Josipina Šumi, že leta 1905, spremenila v Tovarno kanditov in slaščičarskih izdelkov, medtem ko začetki hrvaškega Kraša segajo v leto 1911, srbski Pionir iz Subotice ima skoraj 100-letno tradicijo, zgodovina Štarka iz Srbije pa sega v leto 1922. Le makedonska Evropa iz Skopja je bila ustanovljena nekaj let za Šumijem, leta 1882. Tudi v širšem evropskem prostoru je Šumi s svojo 140 letno tradicijo med prvimi tovrstnimi podjetji. Josipina Šumi je imela že leta 1888 v ponudbi gumi bonbone, medtem ko je bil Haribo npr. ustanovljen šele leta 1920, Ricola leta 1930, Hitschler pa konec 20. let 20. stoletja. Tovarna Šumi je danes edina slovenska tovarna vsakovrstnih bonbonov (Bomboni vseh generacij, 2016).

## 5.1 Podjetništvo

Josipina Šumi je 20. oktobra 1894 svojo dejavnost preselila v Gradišče 9 in tam odprla novo prodajalno. Leta 1899 je na dvorišču postavila novo peč za slaščičarsko pecivo, leta 1905 je nekoliko izboljšala tehnično opremljenost delavnic in obrt razširila v Tovarno kanditov in slaščičarskih izdelkov, kjer pa je bilo delo še pretežno ročno. Delavnik je bil od 7.00 do 18.00, kar 11 ur, vmes pa je bil enourni odmor za malico.

Leta 1910 je na dvorišču zgradila novo pritlično skladišče za sladkorne izdelke in vgradila električno tovorno dvigalo v slaščičarski obratovalnici, 1913 pa je vgradila nov parni kotel in vakuumsko napravo za kuhanje karamel. Ob prevzemu leta 1917 sta Evgenija in Dragotin Hribar tovarno začela modernizirati. Razširila sta delavnice, leta 1922 sta postavila lastno parno centralo in prizidala skladišče ter nakupila nekaj strojev.

Za naslednjo modernizacijo proizvodnje je poskrbel Rado Hribar, ki je med letoma 1942 in 1944 opravil manjšo rekonstrukcijo proizvodnih prostorov in kupil nekaj modernejših strojev. Poleg bonbonov so začeli izdelovati tudi čokolado in napolitanke. Ročno delo v proizvodnji s starimi stroji je bilo zelo zahtevno in težko, saj so, večinoma ženske, težko fizično delo opravljale pri visokih temperaturah. Delo z vročo bonbonsko maso je bilo tudi zelo nevarno in večkrat je prišlo do nezgod.

Delavci so delali v treh izmenah. Opravljali so težko delo za nizko plačo. Podjetje svojim delavcem v proizvodnji nikoli ni podarilo kakšnega od svojih proizvodov. Ženske so večinoma delale v treh

oddelkih: čokoladnem, zavijalnem in tistem, kjer so delali bonbone (ko se jim je še reklo bonboni). Najudobnejše delo so imele delavke v zavijalnem oddelku, kjer so sede zavijale čokolado in bonbone. Tja so bile dodeljene izbranke. Delo v preostalih dveh oddelkih je bilo mnogo težje: v čokoladnem prepih, vročina in delo stoje ob tresalni mizi, na oddelku za bonbone, kjer je stroj mešal maso in iztiskal bonbone, pa je bila neznosna vročina, bonboni so iz stroja padali na tla, kjer so delavke morale v klečečem položaju z golimi rokami ločevati vroče bonbone, da se niso sprijeli. Delavke so na glavi nosile bele rute in visoke bele predpasnike. Nanje se je v čokoladnem oddelku prijela stopljena čokolada. Prale so si jih same, zato so ženske nosile predpasnike domov, kjer so otroci lahko z njega postrgali ostanke čokolade ali bonbonov.

Vratarka je ob izhodu vsako delavko temeljito pregledala. Odnesti iz tovarne le majhen košček čokolade je bil zelo hud prekršek (Zbornik Šumi, 2016).

*Slika 4 Delavke Šumija z Evgenijo Šumi, okoli 1830, iz zbirke Angelika Hribar*

*Slika 5 Dražiranje v stari tovarni v Gradišču, 50.-60. leta 20. stol.*

*Slika 6 Ročno pakiranje čokolade, vir: Zbornik Šumi*

*Slika 7 Dvorišče Šumija 1926, vir: Zbornik Šumi*

V šestdesetih letih 20. stoletja so velikoročnega dela prevzeli novi stroji, proizvodnjo so opremili tudi z novim sodobnim laboratorijem. Po tem letu so proizvodnjo modernizirali, nakupili so moderne proizvodnje linije, zavijalne in pakirne stroje (Povzeto Zbornik Šumi: Urbas 2011: 326).

Karamelne mase so valjali še vedno ročno in ročno zvijali, saj so bili zavijalni bonbonski stroji izrabljeni. Prav tako je bilo ročno zavijanje celofanskih vrečk. V tem času so razvili tudi najbolj prepoznavna bonbona, Herbo in Visoki C (Zbornik Šumi, 2016).

V manjšem obratu, ki je v Trnovem, so pekli vaflje in oblate za izdelavo napolitank. Obrat je deloval od petdesetih do začetka sedemdesetih let, dokler niso ukinili proizvodnje napolitank. Delavka je vlila in razmazala pripravljeno maso v model, ga zaprla in potisnila po krožnem traku

za kratek čas v peč, od koder ga je naslednja delavka vzela ven, razprla, odstranila pečen oblat in ga poslala po traku nazaj na začetek delovnega procesa. Pečene oblate so vozili v tovarno v Gradišče, kjer so v pecilnem oddelku sestavljali napolitanke.

Leta 1963 so na podlagi pripravljene tehnične in ekonomske dokumentacije za izdelavo kandiranega sadja razvili lastno aparaturo. Proizvodnjo kandiranega sadja, ki je nato stekla v Štepanji vasi, so zaradi ekonomske neuspešnosti po dveh letih ukinili. V teh prostorih so nato od leta 1966 proizvajali žvečilno gumo: kot prvi v Jugoslaviji so na treh najmodernejših linijah in po kakovostni recepturi tujega partnerja izdelovali žvečilno gumo v obliki cigaret (Zbornik Šumi, 2016).

Zaradi naraščajočega povpraševanja in večjih proizvodnih potreb, so se leta 1971 odločili za vgraditev nove linije za bonbone nemškega proizvajalca Hamac Hansella. Proizvodna kapaciteta se je z novimi stroji podvojila, ni pa še bila optimalna. Zaradi premajhnih obratnih prostorov v Gradišču, še niso mogli uvesti nepretrganega avtomatičnega proizvodnega postopka, zataknilo pa se je tudi na koncu procesa pri zavijanju izdelanih bonbonov. Pridružitev Šumija Živilskemu kombinatu Žito leta 1969 in dokončna delitev dela med konditorji Žita po tehnologijah, sta spremenili tudi proizvodni program. Tovarna Gorenjka je prevzela proizvodnjo čokolade, Imperial žvečilne gume, Šumi pa bonbone.

Leta 1974 je Šumi prišel do prepotrebnih in težko pričakovanih novih obratnih prostorov. Selitev na novo lokacijo je delno zahtevala tudi novo tehnično opremo, saj so iz Gradišča preselili linije in stroje za izdelavo trdih bonbonov in karamel, povsem na novo pa so nabavili opremo za desertne bonbone in stroj za oblivanje s čokolado. Leta 1980 so namestili, za tiste čase, najmodernejšo bonbonsko in karamelno linijo (Urbas 2011: 327).

Leta 1975 je bil Šumi prvi na jugoslovanskem tržišču in med redkimi v svetu, ki je začel zahtevno kontinuirano proizvodnjo visokokakovostnega želeja na temelju naravnega želirnega sredstva pektina. Kmalu po uspešni selitvi tovarne, so v Šumiju začeli tehnično in poslovno sodelovati z nemškim podjetjem Hitschler. Najprej so začeli izdelovati lizike in jih prodajati pod svojo blagovno znamko, nato pa še mehke sočne karamele Softi.

Ob razpadu Jugoslavije leta 1991 je Šumi izgubil 70 odstotkov svojega tržišča. Če so se želeli obdržati na tržišču – kar jim je tudi uspelo – so morali svoje izvozne zmogljivosti še povečati. Leta 2008 je Šumi proizvodnjo iz Ljubljane preselil v tovarno nekdanjega Imperiala Krško. Ob obstoječem obratu, v katerem izdelujejo žvečilno gumo, so zgradili nov obrat za proizvodnjo bonbonov.

Tam, kjer je nekoč bila delavnica sladkarij, je nastal kultni lokal Šumi, ki je bil od 70. in vse do 90. let prejšnjega stoletja pomembno zbirališče gledališčnikov, literatov, likarjev, otrok funkcionarjev, novinarjev, glasbenikov, filozofov in drugih. Svoj vzpon je doživel v obdobju hipijev, študentskih revolucij, začetkov alternativne kulture, zaton pa v času družbenih in političnih sprememb.

Nasproti ljubljanske Drame je za nekdanjo stavbo, tovarno in legendarnim lokalom Šumi dolgo zevala gradbena jama, saj so leta 2006 porušili bidermajersko stavbo tovarne Šumi. Danes je tam parkirišče, načrtovan je poslovno-stanovanjski objekt (Zbornik Šumi, 2006).

*Slika 8 proizvodnja v novi tovarni na Šmartinski v Ljubljani, leta 1979, vir: Bilten 100 let Šumija*

*Slika 9 Študija za proizvodnjo kandiranega sadja, 1963, vir: Zbornik Šumi 2016*

*Slika 10 Proizvodnja trdih polnjenih bonbonov leta 2016, vir: Zbornik Šumi 2016*

## 5.2. Podoba podjetja (njihov znak)

Iz številnih oglasov v časopisju je razvidno, da sta že Franc Šumi in nato Josipina Šumi skrbela za celostno podobo in prepoznavnost svojega podjetja.

V šestdesetih letih 20. stol. so posamezne izdelke prvič poimenovali in za vsakega razvili posebno embalažo. Majda Dobravec Lajovic, oblikovalka in arhitektka, je takrat za Šumi narisala še danes prepoznaven znak. Embalaže so oblikovali tudi številni oblikovalci med drugimi tudi Romana Lesnika, Grega Košak, Saša Kokol, Majda Kregar, Maja Gestel, Aleksandra Langenfus ter zaposleni v različnih agencijah. Danes v Šumiju izdelujejo bonbone in žvečilne gumije, vsakega s svojim imenom in v značilni embalaži (Zbornik Šumi, 2016).

*Slika 11 Podoba podjetja 1905*

*Slika 12 Pisemska glava tovarne Šumi, foto: arhiv Žita*

*Slika 13 podoba podjetja 1936*

*Slika 14 Podoba podjetja 1938*

*Slika 15 Podoba podjetja v 60. letih 20. stol., Oblikovala Majda Dobravec Lajovic*

*Slika 16 Prenovljena podoba podjetja 2008*

## 5.3 Časopisni in televizijski oglasi

Kot že omenjeno, so se v Šumiju vse od začetka zavedali pomena oglaševanja in temu primerno oglaševali v časopisju. Oglaševali so tako v slovenskem kot v nemškem jeziku. Najstarejši oglas je bil objavljen leta 1880, štiri leta po ustanovitvi podjetja. Po datumih objav je razvidno, da se jih večina pojavlja v času pred veliko nočjo, Miklavžem in božičem. Takrat, ko je bilo povpraševanje največje.

JOSIPINA SCHUMI,
sladčičarsko in cukrarninarsko podjetje.

Za debelo in na drobno.

V blagovoljno pozornost.

božičnih predmetov,
sladčic po jedi, bonbonov in dekoracij
za božično drevesce.

Hamburške, Lübške in Kraljevske (Königsberger) marcipanske torte, ovolje, sočivje, prešičke sreče

Za debelo in na drobno.

Na Kongresnem trgu, v Fischer-jevi hiši st. 13.

*Slika 17 Slovenski narod, 27. 11. 1888, vir: Zbornik Šumi 2016*

Otvoritev nove prodajalnice.

P. n. slavnemu občinstvu si usojam uljudno naznanjati, da sem otvorila dne 20. oktobra t. l.

novo prodajalnico
v lastni hiši
v Gradišči h. št. 9
v poprej Manser-jevi hiši.

Z odličnim spoštovanjem
Josipina Schumi.

Največja zaloga sladčic in raznih času primernih izdelkov po najnižji ceni.

*Slika 18 Slovenski narod, 25. 10. 1894. vir: Zbornik Šumi*

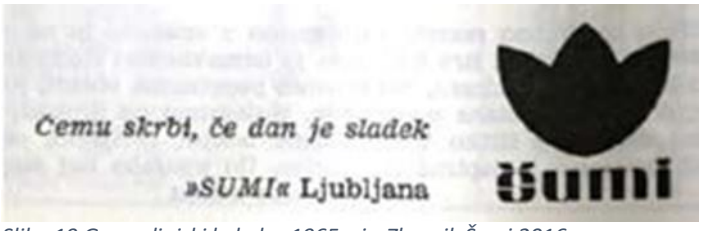


*Slika 19 Gospodinjski koledar 1965, vir: Zbornik Šumi 2016*

*Slika 20 Iz zbirke Janez Urbas, 70. leta 20. stol.*

*Slika 21 Iz zbirke Janez Urbas, 70. leta 20. stol.*

*Slika 22 Oglas za tiskane medije, 2007-2016, vir: Arhiv Žito*

*Slika 23 Oglas za tiskane medije, 2007-2016, vir: Arhiv Žito*

Prvi Šumijevi televizijski oglasi so se pojavili že zelo zgodaj, 10 let po začetku TV Ljubljana. Leta 1967 je Marjan Cilar v produkciji Unikal studija posnel prvi znani oglas za Šumi Bacchus bonbone. Že naslednje leto mu je sledil legendarni animiran oglas za Visoki C, ki ga je naredil Miki Muster. Prvima dvema oglasoma so sledila oglaševanja novih produktov, skupaj se jih je, po do sedaj znanih podatkih, ohranilo 17.

*Slika 24 Visoki C, 1968, Miki Muster, vir: Zbornik Šumi 2016*

*Slika 25 Fru Fru, 1982*

*Slika 26 Šumi, moj ljubček - Brigita Bukovec, 1994, vir: Zbornik Šumi*

*Slika 27, 28 Šumi Family, 2015*

## 5.4 Proizvodi Šumi skozi čas

Izdelki Šumija so bili že od vsega začetka izredno raznoliki: od bonbonov, čokolade, peciva do različnih slaščic. Kot smo ugotovili iz raznih časopisnih reklam in televizijskih oglasov, sta Franc in pozneje Josipina Šumi izdelovala marmelade, malinovec, različne bonbone, napolitanke in celo homeopatske kroglice. Njihova poimenovanja so bila splošna, saj so jih prodajali »v rinfuzi« – prodajalke so izdelke stehtale in jih zapakiralev pločevinaste škatle ali papirnate vrečke. Ko sta Josipina in Franc preimenovala tovarno v Tovarno kanditov in slaščičarskih izdelkov, sta dodala v ponudbo likerje in žgane pijače. Kot poroča Trgovski list (16. 6. 1923), sta s 30 zaposlenimi letno izdelala 400.000 kg kanditov in slaščic (Zbornik Šumi, 2016).

*Slika 28 Pločevinasta škatla 30. let 20. stol., vir: Zbornik Šumi*

*Slika 29 Škatla za bonbone iz lepenke*

*Slika 30 Pločevinasta škatla, avtor risbe Matjaž Učakar, izdelana ob letnici Šumija*

Rado in Svetozar Hribar sta leta 1943 dodala še čokolado in podjetje preimenovala v »Šumi«, Tovarna bonbonov, čokolade in peciva. Čokolado so v Šumiju proizvajali vse do leta 1964, ko se je k Šumiju priključila Gorenjka in prevzela proizvodnjo čokolade. Po tem letu so na Gorenjskem proizvajali čokolado tudi pod blagovno znamko Šumi, vse do leta 1972, ko je prišlo do dokončne delive dela med konditorji Živilskega kombinata Žito (Zbornik Šumi, 2016).

*Slika 31 Čokolada in bonboni, vir: Zbornik Šumi*

*Slika 32 Prodajalke pred trgovino Šumi, 1930. Vir: Angelika Hribar*

## 5.5 Podjetje danes

Žito sodi s svojim portfeljem med prepoznavne in uveljavljene blagovne znamke in so eni izmed vodilnih slovenskih podjetji v prehrambeni panogi.

Blagovne znamke odlikujejo inovativni in visokokakovostni izdelki, narejeni iz najboljših sestavin. Nabor, poleg kruha, pekovskega peciva in zamrznjenih dobrot blagovne znamke Žito, vključuje blagovne znamke riža, testenin in mlevskih izdelkov Zlato polje, čajev 1001 CVET, začimb Maestro, kaš in stročnic Natura, bonbonov Šumi in čokolad ter biskvitnega peciva Gorenjka. Ponudbo sestavljajo številni priljubljeni izdelki, ki jim kupci zaupajo že več kot sedem desetletij. Te v Žitu snujejo na podlagi tradicije in bogatega znanja zaposlenih, ob upoštevanju prehranskih trendov in želja potrošnikov, hkrati pa izkoriščajo prednosti razvoja tehnologije. Žito zaseda močno tržno in kulinarično tradicijo, tako v Sloveniji kot tudi na številnih prodajnih trgih v tujini.

»ŠUMI bonboni, ki so z vami že dobrih 145 let, prinašajo pravo razkošje tradicionalnih okusov ter izvirnost novih trend okusov.«

Raznolikost asortimana ponuja odličen izbor med klasičnim trdim bonbonom, sočnimi sadnimi karamelami ter zabavnimi okusi in oblikami mehkih gumi in žele bonbonov. Za vse ljubitelje funkcionalnih bonbonov, pa nudijo širok asortiman Herba bonbonov.

Slogan: »Izberite in okusite sebi najljubšega. Eden zate, eden zame!« (Vir: https://www.zito.si/sl/znamka/sumi#0)

### 5.6 Skrivnosti Šumijeve hiše

Med letoma 1831 in 1840 naj bi se na mestu, kjer bo stal petnadstropni modernistični hotel, v gostilni Pri črnem orlu, shajala komisija za uničevanje vina, to se pravi Prešeren in prijatelji Čop, Smole, Zupan, Toman, Crobath pa še kdo. Kot piše Angelika Hribar (*Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*), naj bi bili njeni predniki leta 1893 kupili hišo Gradišče 9, pozneje pa še številko 7. Leta 1918 so na dvorišče te hiše razširili tovarno, v pritličju pa uredili novo trgovino Šumi.

Novinar časopisa Delo, v sobotni prilogi razlaga: » Gradišče je (bila) znana ljubljanska soseska med Slovensko cesto, Erjavčevo, Igriško in Gregorčičevo ulico. Gradišče in Šumijeva hiša sta najlepše in slavne čase doživljala med obema vojnama. Moji starši in brat so se, nekako v času mojega rojstva in pomanjkanja stanovanj, torej leta 1946, priselili v Šumijevo hišo, po zaslugi materinega prijateljstva z Branko Hribarjevo, ženo Svetozarja Hribarja, ki je bil član znamenite Hribarjeve oz. Šumijeve družine. Mati mi je povedala, da je nekoč pred mojim rojstvom na ulici srečala prijateljico Branko, ki ji je zaupala, da stanovanje nad njihovim še ni (povsem) zasedeno, in svetovala, naj se moj oče pozanima, ali bi se lahko vselili vanj.«

*Pomanjševanje, prikrivanje in celo opravičevanje revolucionarskih izgredov med drugo svetovno vojno in po njej je menda eden najresnejših problemov slovenske postkomunistične politike. Na neki način je sestavni del teh procesov tudi zgodba o Šumijevi hiši.*

»V največji sobi je stanovala služkinja nekdanjih lastnikov, v drugih dveh pa dva pripadnika komunistične policije, tj. Udbe. Pod nami je stanovala družina Svetozarja Hribarja. Pod stanovanjem bivšega ravnatelja je živela ruska emigrantka Izmajlova, ki smo ji rekli generalica, poleg nje pa so bile pisarne, ki so spadale k tovarni. Hodnik v prvem nadstropju je našo hišo, kjer sta med letoma 1928 in 1935 živela tudi Izidor Cankar in žena Niča, rojena Hribar, povezoval s številko 9, kjer so bili še nekateri tovarniški prostori, tam pa je stanoval tudi del družine Petra Hribarja, ki je leta 1950 s starejšima sinovoma pobegnil v Kanado. Peter in Svetozar sta bila brata pomembnega podjetnika in graščaka Rada Hribarja, ki so ga januarja 1944 na Strmolu skupaj z

ženo Ksenijo mučili in ubili partizani« (https://www.delo.si/sobotna-priloga/od-crnega-orla-mimo-sumija-do-svetovne-hotelske-verige/).

*Slika 33 Šumi ob koncu 90. let 20. stol., foto: Tomi Lombar*

## 5.7 Parada

Novinar razlaga, da je dolga leta bil njegov naslov Gradišče 7. »Naša družina je bila, kar pomnim, v skrbeh, da bodo na koncu porušili tudi stavbo, ki je vsebovala naše stanovanje. Pred rušenjem sem skozi okno v kuhinjo gledal delovanje Vidmarjeve pekarne, ki se je držala še drugih manjših in večjih hiš, od katerih se spominjam starinske špecerije in »pajzla«, ki se je imenoval Pezdir. Tod mimo je v času moje zgodnje mladosti vozil tramvaj. Skozi Gradišče sta bila položena dva tira, pri Pezdirju pa sta se združila v enega. V ožini, od koder se je odpiral razgled na Kongresni trg, Nunsko cerkev in Zvezdo, so tramvaji praviloma cingljali in cvilili, kar je bila glavna zvočna kulisa mojega zgodnjega domačega življenja.

Zanimiv razgled je bil tudi z balkona našega stanovanja v drugem nadstropju: pod nami je bila tovarna bonbonov, onstran pa Realka, iz katere je bilo mogoče slišati zvonjenje šolskega zvonca. V naše stanovanje je dopoldne – razen ob nedeljah – prihajal šum tovarniškega življenja, iz njega pa so – ob odprtih oknih – prihajali zvoki očetovih violinskih vaj. S hišo, kjer sem živela, so imeli različni režimi različne načrte. Dokler je trajala Jugoslavija, so napovedovali, da bo na tem mestu nova stolpnica Centralnega komiteja ZKS, v neodvisni Sloveniji pa so se domislili, da bi tam zgradili multikino, središče za filmsko in drugo zabavo, zato so vse prebivalce Gradišča tudi preselili. Leta 1980 je pri nas doma nastala pobuda za Novo revijo.

*Zdaj naj bi tu stal hotel, zgodovina pa bo izbrisana. Izbris, ki je menda vsaj toliko pomemben kot tisti, ki ga postkomunistične oblasti največkrat omenjajo« (https://www.delo.si/sobotna-priloga/od-crnega-orla-mimo-sumija-do-svetovne-hotelske-verige/).*

### 5.8 Hribarjevi

»Otroci s številke 7 in 9, pa še kateri iz sosednih hiš, smo se ob popoldnevih igrali na izpraznjenem tovarniškem dvorišču. Imeli smo mizo za pingpong, kadar nas je bilo več, pa smo se igrali z žogo, največkrat »med dvema ognjema«. Med soigralci sta bila dva Hribarja: Rado, ki smo mu rekli Bučo, in Peter, ki smo mu rekli Cibo. Seveda me je zanimalo, zakaj sta oba brez očetov, vendar so bili starši s pojasnili precej skopi. Razumela sem, da je Petrov oče v tujini, Radov v zaporu, o ozadjih pa nisem vedela tako rekoč ničesar.

Peter Hribar, vnuk Evgenije Hribar, pravi: »Sklepam, da so se Hribarjevi v povojnem času preživljali tudi z oddajanjem sob. Stanovalci prvega nadstropja so se spreminjali, stalno pa sta tam živela člana Brankine oz. Sladonjeve družine Majčica in Dragan.

»Zaradi dramatične razsežnosti zgodovine družine Hribar, pri čemer imam v mislih predvsem umor na gradu Strmol leta 1944, sem se začel resneje zanimati v sedemdesetih letih, pod vplivom afer in pričevanj Edvarda Kocbeka in v zvezi z Dragom Jančarjem, ki so ga zaradi posesti prepovedane knjige o povojnih pobojih zaprli leta 1974,« razlaga novinar Dela.

*Slika 34 Izbris leta 2006, foto: Matej Družnik*

### 5.9 Izbris

Pomanjševanje, prikrivanje in celo opravičevanje revolucionarskih izgredov med drugo svetovno vojno in po njej, je menda eden najresnejših problemov slovenske postkomunistične politike. Na neki način je sestavni del teh procesov tudi zgodba o Šumijevi hiši. Bila je prizorišče zanimivih srečanj Prešernove generacije; dom ugledne in uspešne Hribarjeve družine, ki si zasluži obsežno in poudarjeno poglavje v zgodovini slovenskega naroda; bila je dom enega najbolj nadarjenih slovenskih intelektualcev, umetnostnega zgodovinarja, diplomata in člana Šubašićeve vlade, Izidorja Cankarja; v njej je stanoval violinist Karlo Rupel; tu so ustanavljali Novo revijo. Po drugi svetovni vojni so hišo najprej izpostavili neusmiljenemu zobanju časa, namesto nje so želeli zgraditi Centralni komite Komunistične partije, nato multi kino, navsezadnje so jo podrli in na tistem mestu uredili parkirišče. Zdaj naj bi tu stal hotel, zgodovina pa bo izbrisana. Izbris, ki je menda vsaj toliko pomemben kot tisti, ki ga postkomunistične oblasti največkrat omenjajo. (zapisano po: https://www.delo.si/sobotna-priloga/od-crnega-orla-mimo-sumija-do-svetovne-hotelske-verige/)

## 6. RAZISKOVALNI DEL

### 6.1 Metodologija dela

Nalogo smo pripravili s pomočjo študija literature zgodovinske metode, pri kateri smo uporabili materialne vire, pisne vire, sekundarne pisne vire ter slikovne vire.

#### 6.1.1 Delo z viri in literaturo

Prve podatke smo poizkusili poiskati v knjigah in na spletu. V knjigah smo našli zelo malo podatkov, na spletu pa smo našli nekaj člankov in slik, ki smo jih v nalogi tudi uporabili. Kljub temu podatkov ni bilo veliko, kar smo tudi pričakovali.

#### 6.1.2 Intervju

Želeli smo pridobiti intervju z gospo Angeliko Hribar, vnukinjo Evgenije Šumi, vendar na intervju ni pristala, zato smo ga povzeli iz revije Metropolitan.

#### 6.1.3 Anketa

Z anketnim vprašalnikom smo želeli ugotoviti, koliko o tovarni Šumi in Evgeniji Šumi vedo učenci naše šole. K sodelovanju smo povabili učence od sedmega do devetega razreda. Anketni vprašalnik je izpolnilo dvainosemdeset učencev. Anketne vprašalnike smo pregledali in obdelali. Odgovore smo predstavili s grafikom diagramom. Na podlagi tega smo dobili ugotovitve in zaključke.

Eden izmed ciljev naše raziskovalne naloge je bil, da ugotovimo, koliko učenci naše šole vedo o Evgeniji Šumi in tovarni Šumi nasploh.

Sestavili smo anketo, ki je obsegala osem vprašanj:

- V kateri državi, v Evropi, so prvi začeli s proizvodnjo bonbonov in slaščic?

- Ali si že slišal za bonbone Šumi?

- Od kod misliš, da izvira tovarna Šumi?

-Ali kupuješ bonbone Šumi?

- Če da, katere?

- Ali meniš, da so bile ženske v 19. stol. Podjetnice?

- Poznaš katero? Naštej

Na drugo, tretje, četrto in peto so lahko izbirali med odgovori a, b ali c, d, na šesto vprašanje pa so podali odgovor. Pri sedmem vprašanju so lahko izbirali med odgovorom a ali b, pri osmem vprašanju, pa so ponovno podali svoj odgovor.

Podatki so predstavljeni v stolpčnem diagramu.

## 6.2. Rezultati in interpretacija

*Graf 1: Kateri razred obiskuješ?*

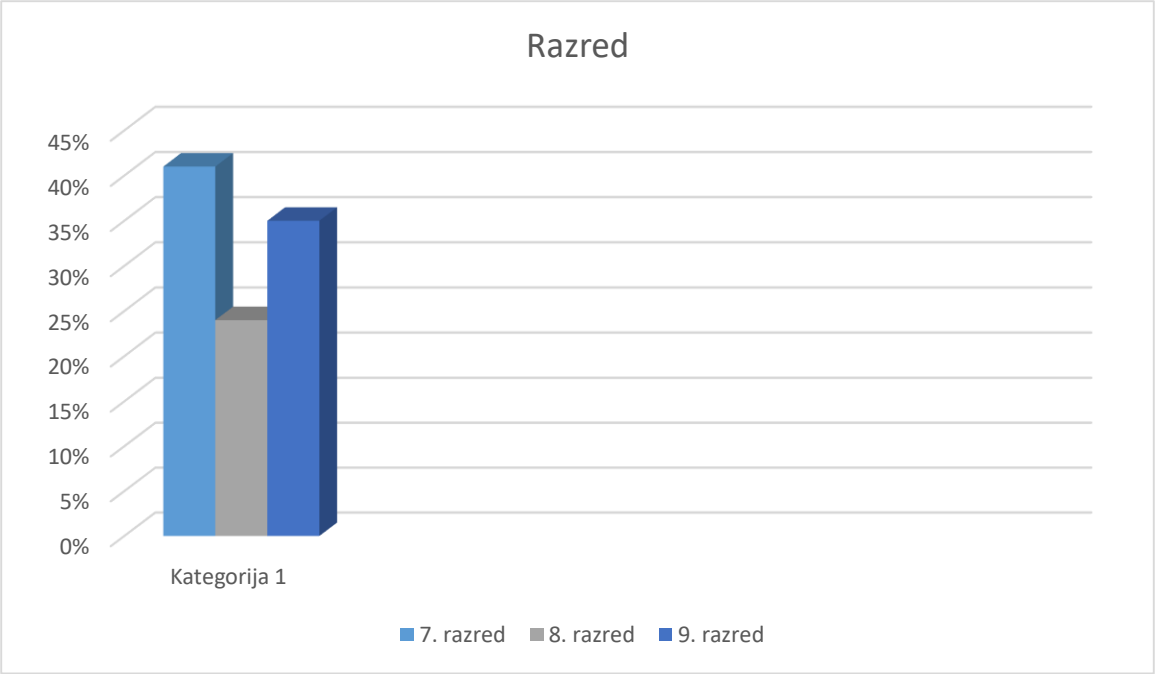


Anketni vprašalnik je rešilo 41 odstotkov sedmošolcev, 24 odstotkov osmošolcev in 35 odstotkov devetošolcev.

*Graf 2: V kateri državi, v Evropi, so prvi začeli s proizvodnjo bonbonov in slaščic?*

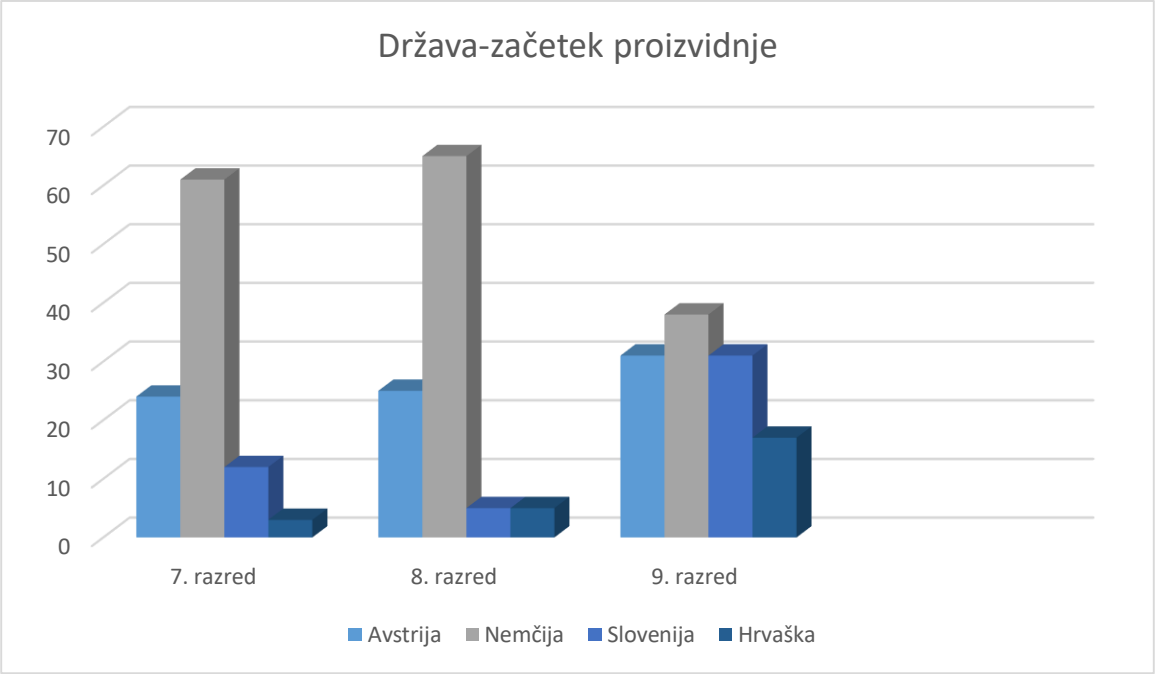


Večina učencev predvideva, da so začeli s proizvodnjo bonbonov in slaščic v Nemčiji, kar 65 odstotkov osmošolcev, 61 odstotkov sedmošolcev in 38 odstotkov devetošolcev. Takšne odgovore

smo pričakovali, za devetošolce pa sklepamo, da imajo že več zgodovinskega znanja. Na podlagi odgovorov menimo, da je najbolj prepoznavna znamka bonbonov na policah naših trgovin, znamka Haribo in da učenci današnje generacije ne poznajo znamk bonbonov bivše Jugoslavije.

*Graf 3: Ali si že slišal za bonbone Šumi?*

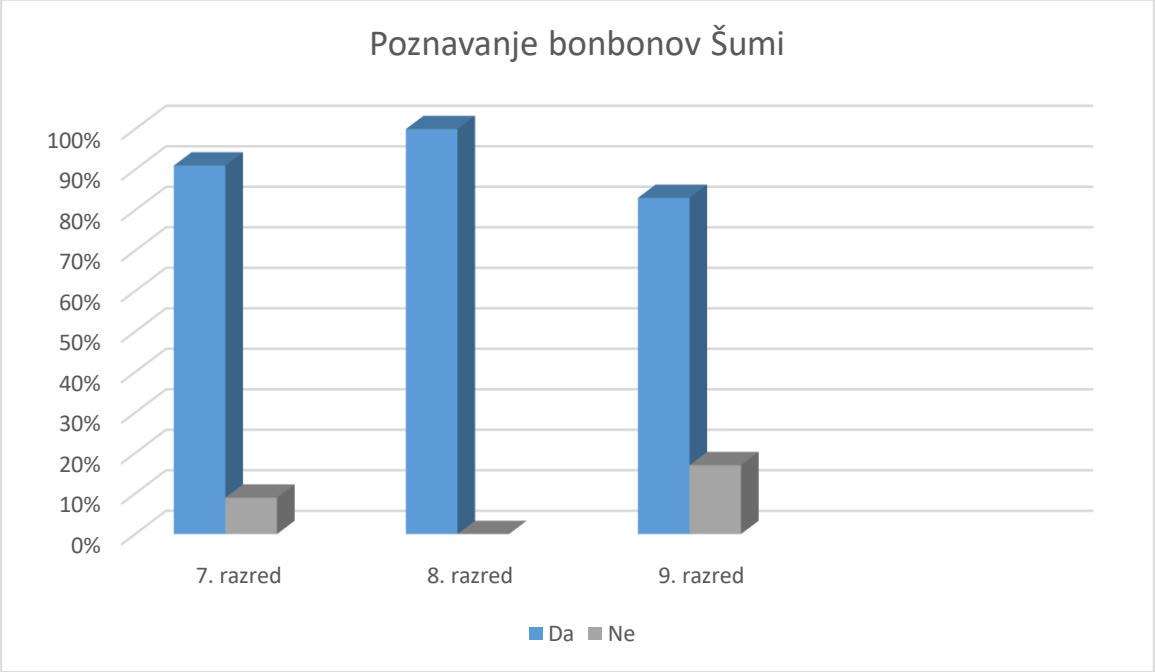


Velika večina učencev pozna bonbone Šumi. V 7. razredu je 89 % učencev odgovorilo pritrdilno, v 8. razredu 100 % učencev in v 9. razredu 80 % anketiranih učencev. Iz rezultata lahko razberemo, da učenci bonbone Šumi dobro poznajo.

*Graf 4: Od kod izvira tovarna Šumi?*

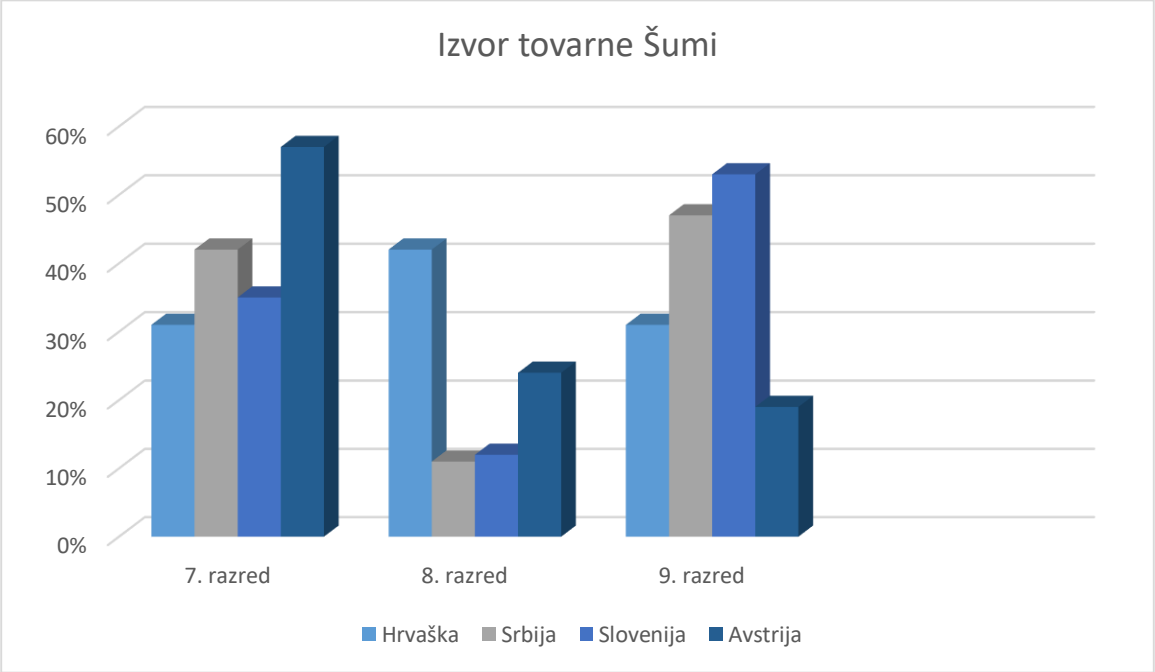


Kar 57 % sedmošolcev je mnenja, da tovarna Šumi izvira iz Avstrije. Najmanj jih meni, da izvira iz Hrvaške. V 8. razredu so mnenja, da tovarna izvira iz Hrvaške, in sicer v 42 %. V 9. razredu so kar v 53 % mnenja, da tovarna izvira iz Slovenije; samo 19 % učencev je mnenja, da izvira iz Avstrije. Zanimiv je podatek, da so učenci 9-ih razredov že našli povezavo med tovarno Šumi in Slovenijo. Iz tega morda sklepamo, da proizvodnjo Šumi bonbonov povezujejo z današnjo tovarno Žito.

*Graf 5: Ali kupuješ bonbone Šumi?*

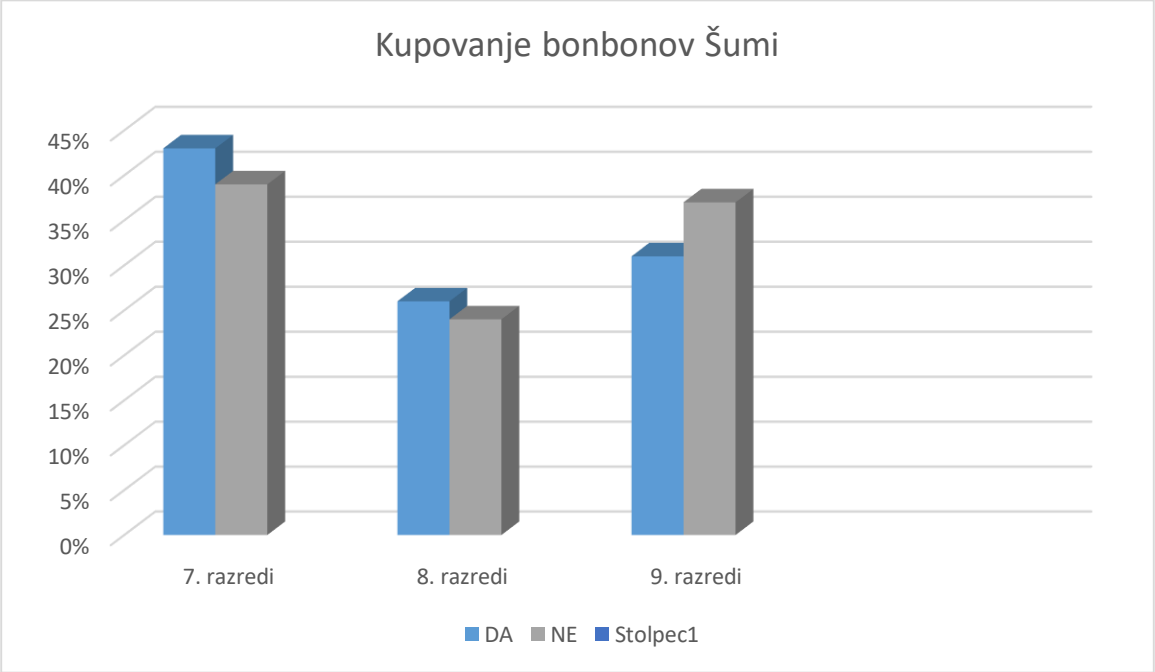


Učenci 9. razreda so odgovorili v 37 %, da ne kupujejo bonbonov Šumi. V 8. razredu jih 26 % kupuje bonbone Šumi, kar je le dva odstotka več, od tistih, ki jih ne kupujejo. V 7. razredu, pa 43 % učencev kupuje bonbone Šumi. Sklepamo lahko, da mlajši otroci raje kupujejo bonbone Šumi, saj so po obliki, okusu in embalaži bolj privlačni za mlajše otroke.

*Vprašanje 6: Če da, katere?*

Odgovori so bili različni, predvsem so napisali: navadne, vse vrste, sadne, žele, Tatoo.

Iz odgovorov lahko sklepamo, da natančnih imen bonbonov ne poznajo, razen Tatoo bonboni. Učenci se najverjetneje, pri izbiri bonbonov, na policah trgovin, odločajo le po okusu in ne po proizvajlcu. Na policah je velika izbira bonbonov, verjetno so bolj popularni tuji proizvajalci (Haribor, Skitles, Nestle …).

*Graf 6: Ali meniš, da so bile ženske v 19. stoletju podjetnice?*

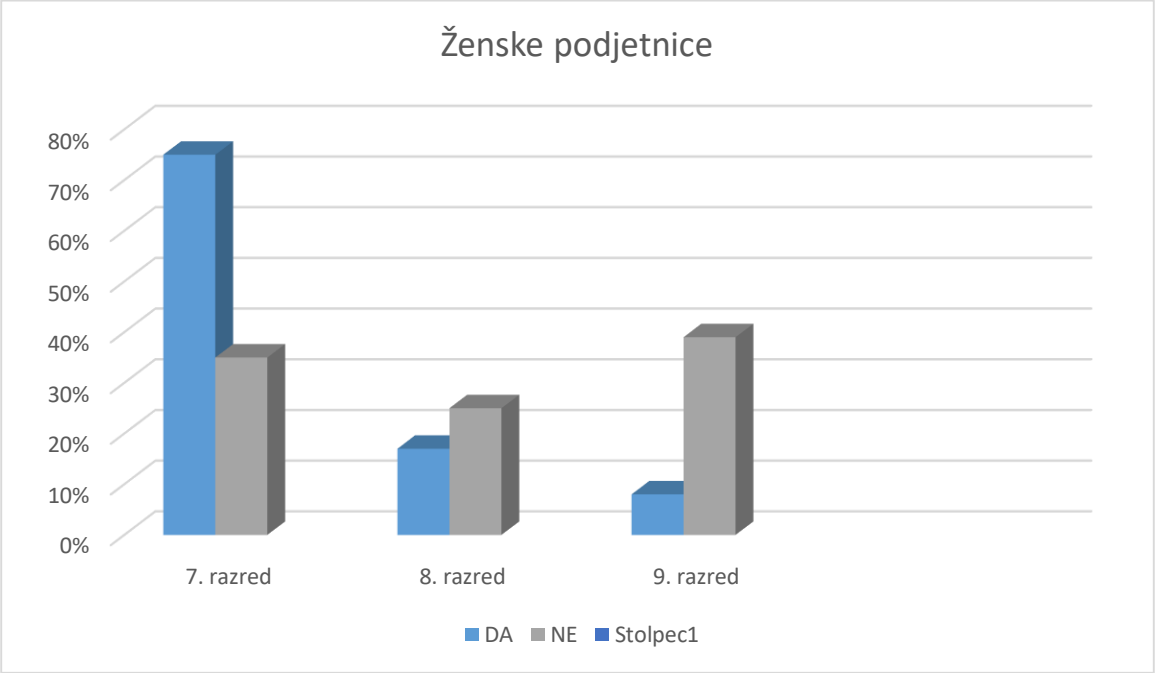


Mlajši učenci, kar v 70 %, menijo, da so bile ženske v 19. stoletju podjetnice. Sklepamo lahko, da obdobja in značilnosti vodenja gospodarstva v 19. stoletju ne poznajo dovolj dobro, saj se učni načrt 7. razreda poglablja v starejša zgodovinska obdobja. Predvidevamo, da so učenci 9. razreda spoznali gospodarsko in politično strukturo in dejstva zaposlovanja 19. stoletja, zato je odstotek odgovorov zaposlenih žensk na vodilnih položajih v Slovenji primernejši.

## 6.3. Razprava

### 6.3.1 Interpretacija pridobljenih rezultatov

Iz anketnega vprašalnika smo pridobili veliko uporabnih podatkov. Ugotovili smo, da so učenci mnenja, da se je prva proizvodnja bonbonov pričela v Nemčiji, saj je najbolj prepoznavna znamka bonbonov, na policah naših trgovin, znamka Haribo. Učenci današnje generacije ne poznajo znamk bonbonov bivše Jugoslavije. Kljub temu, da posegajo po bonbonih tujih blagovnih znamk, poznajo bonbone Šumi, jih kupujejo in konzumirajo, vendar se pri izbiri bonbonov, ki so na policah trgovin, odločajo le po okusu in ne po proizvajalcu. V trgovinah je velika izbira bonbonov, verjetno so bolj popularni tuji proizvajalci (Haribor, Skitles, Nestle …). Od učencev smo želeli izvedeti, ali so ozaveščeni, od kod izvirajo bonboni Šumi; bili smo presenečeni, da niso prepoznali, da so bonboni slovenskega porekla. Poraja se nam vprašanje, ali bi bilo smiselno vključiti v učni

načrt več zgodovinskih podatkov o znanih Slovencih, predvsem tistih, ki so bili zaslužni za razvoj naše države, ki so na kakršenkoli način prispevali k izboljšanju, prepoznavnosti naše države.

### 6.3.2 Vrednotenje hipotez

**Zastavili smo si 5 hipotez**

1. HIPOTEZA: Učenci ne vedo od kod izvirajo bomboni Šumi.

Hipotezo lahko potrdimo.

Kot smo predvidevali in je iz rezultatov anket in grafov tudi razvidno¸ učenci naši šole ne vedo, od kod izvirajo bonboni Šumi. Razlog za to, lahko iščemo v tem, da na našem nakupovalni trgu prevladujejo proizvodi tujih blagovnih znamk, ki so bolj oglaševane, kot bonboni Šumi.

2. HIPOTEZA: Učenci ne vedo, kdo je bila prva slovenska podjetnica.

Hipotezo lahko potrdimo.

Predvidevanje, da učenci ne bodo vedeli, kdo je bila prva slovenska podjetnica, se je izkazalo za pravilno. **Evgenija Šumi** je bila vsekakor izjemna ženska svojega časa, ki ji ni manjkalo volje, vztrajnosti in odločnosti. Z možem je vodila dve podjetji; tovarno Šumi s sladkarijami in podjetje Pletenine, v sklopu katerega je potekala proizvodnja in prodaja pletenin. Poleg tega, da je bila z vsem srcem predana svojemu delu, je veliko pozornosti namenjala tudi svojim zaposlenim, ki jih je razvajala in jim pomagala na najrazličnejše načine. Veliko je vlagala tudi v dobrodelnost in po svojih najboljših močeh pomagala posameznikom v stiski in organizacijam, ki so potrebovale njeno finančno podporo.

Na žalost se o pomenih slovenskih tovarnah in podjetnikih ne učimo v šolah, pa tudi na spletu ni veliko podatkov o tej temi.

3. HIPOTEZA: Za ta zgodovinski čas, menimo da so bili podjetniki predvsem moški.

Hipoteze ne moremo ne potrditi, ne ovreči.

Podatkov o podjetnikih v tem časovnem obdobju je zelo malo, zato je težko reči, kateri spol je prevladoval v podjetniški panogi.

4. HIPOTEZA: Učenci znajo našteti proizvode Šumi.

Hipotezo moremo zavreči.

Iz ankete smo ugotovili, da učenci ne znajo našteti proizvodov Šumi. Nad rezultatom smo presenečeni, saj smo menili, da bodo poznali vsaj kakšen proizvod Šumi bonbonov. Na podlagi odgovorov smo ugotovili, da bonbonov Šumi tudi ne kupujejo .

5. HIPOTEZA: V večini trgovin, v Mariboru, prodajajo izdelke Šumi.

Hipotezo lahko potrdimo.

Ugotovili smo, da v večini trgovin, v Mariboru, prodajajo izdelke Šumi. Prevladujejo bonboni (Herba, Šumi jabolko, Tattoo, Menthol, …).

### 6.3.3 Intervju

Želeli smo pridobiti intervju z **Angeliko Hribar vnukinjo lastnikov tovarn Šumi in Pletenina,** vendar, na žalost, nikakor nismo morali vzpostaviti kontakta z njo. Zato smo povzeli intervju, ki je bil objavljen v reviji Metropolitan.

Goran Antley

**Angelika Hribar**, **vnukinja** Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi, **lastnikov tovarn Šumi in Pletenina**, že lep čas raziskuje zgodbe svoje družine, napisala je tudi Rodbinsko kroniko Dragotina Hribarja in Evgenije **Šumi,** obširno pričevanje o slovenskem meščanstvu ter nemalo prispevkov o svoji družini za Kroniko. Odločila se je, da bo do konca življenja odkrivala duhovno zapuščino družine Hribar.

Ko so jo vprašali kaj ve o Evgeniji Šumi in Dragotinu Hribarju, je dejala, da ji je o njiju znala več povedati mama, kot pa oče, ki je bil njun sin. Njena mama Liza je bila delno tudi češkega rodu in se je gibala v slovenskih literarnih krogih, kamor so tudi zahajali Hribarjevi. Pravi, da dedka in babice ni poznala, ker se je rodila po njuni smrti, leta 1943, poznala pa je strice in tete, tiste, ki so bili še živi. Najmlajša, teta Jožica, ki je raje bila Beba kot Jožica, se je poročila z Grkom, Eustradom (Statjušo) Petrocokinom, ki je dobil službo v Afriki, v Kongu, kjer sta imela hišo in služabnike.

Angelikina mama je bila prijateljica z Bebo Hribrar, z njo je tudi hodila na trgovski tečaj. Stara mama njene mame ni bila zadovoljna, da se druži s Hribarji, češ da so Hribarjeva dekleta malo pokvarjena.

Angelika pravi, da so vsi Hribarjevi otroci bili izobraženi, čeprav je vsak izbral svoje, niso jih v nekaj silili. Pravi, da Rado ni končal nobenega študija, ampak se je strašno spoznal na denar. Začel je študirat kemijo, pa ni šlo. Takrat si bil že precej izobražen, če si naredil abiturientski tečaj, na katerega so večinoma hodili po maturi in potem bili nekako pripravljeni na vsak poklic. Univerze v Ljubljani še ni bilo tako, da so za študij izbirali med Prago in Dunajem. In ker je bil dedek Dragotin tako zelo slavofil, so potem študirali na Češkem. Najstarejši sin Boris je šel študirat strojništvo, ki ga je tudi končal, in na novo opremil tovarno s stroji. Zato se je tudi čutil upravičenega, da bi nekoč dobil tovarno, bil pa je zelo nepraktičen, kar se tiče prodaje.

Pravi, da je bilo tovarni težko razdeliti med 13 otrok. Dragotin je umrl leto dni pred Evgenijo, leta 1935, ona pa leta 1936. Zanjo je bilo naporno imeti toliko otrok in še delala je od jutra do večera, potem je morala še doma 'stati ob strani' Dragotinu. Zanimivo, da se je na koncu enkrat skujala in rekla, da bo štrajkala. Ni ji hotel dati enakih pravic v vodstvu tovarne, ona pa je hotela imeti enake pravice kot on, da bi bila enakovredna možu. Tovarni sta prevzela Peter in Svetozar, potem ko so izplačali Borisa.

Angelika pravi, da je Evgenija imela občutek za soljudi, saj je vsaka delavka, ki se je poročila, dobila darilo. Razumela je tudi, če ni hotela oziroma ni zmogla več delati ali je bila predaleč, dala ji je pletilni stroj, da je lahko delala doma.

Kljub veliki zaposlenosti Evgenije, njenim otrokom ni nič manjkalo, odgovarja na vprašanje o otrocih Angelika, so pa njihove varuške bile kar uboge, imele so kar precej dela. Fantje so bili zelo živahni. Enkrat so v Vikrčah, kjer je moj ded imel vikend in so se otroci tam seveda igrali, enega

od fantov ali ne vem koga zvezali, ker so se šli Indijance in ga hoteli vreči v Savo. Varuška je vsa iz sebe priletela zadnji hip in jih komaj ustavila. Sicer je oče enkrat eno od svojih sester mahnil z drsalko po glavi in ji je potem tekla kri. Grozno se je ustrašil in od tistega časa naprej ni nikoli nobenega 'usekal'. Potem je vedno druge spravljal narazen, če so se tepli, in so mu rekli angel miru in sprave. Njuna sestra Dragica je, ko je mama nekam šla, v pismu napisala: "Zoran in Mirko pa ves čas tičita skupaj." Tudi potem, ko sta bila starejša, sta tiščala skupaj in imela debate.

Pravi, da kljub vsemu denarju Hribarjevi otroci niso bili razvajeni, saj so bili absolutno patriarhalna družina, vsi so morali ubogati očeta. Kosilo je bilo vedno ob isti uri, ko so morali vsi priti. Očeta so se bali, ampak on ni posegal po kaznih, otroke je vedno natepla mama. Moj oče jo je imel zelo rad in je tudi potem povedal, da je edina stvar, ki si jo želi, ko so si razdelili dom na Zaloški, njen portret, ki ga je naslikala Ivana Kobilica.

Angelika pripoveduje, da so se po vojni oziroma že med vojno večinoma dobivali pri stricu Mirku, ki je imel vilo z vrtom in bazenom na Idrijski ulici ob progi. Tako so se potem vsi Hribarčki hodili, ko so bili še majčkeni, namakat v tisti bazen. Drugih počitnic ni bilo, ampak že to je bilo dosti lepo. Nekateri Hribarji so šli živet čez mejo po vojni, ker je tu bilo zelo napeto. Takoj leta 1945 je država oziroma nova oblast od tistih, ki so nekaj imeli, to hotela imeti, in potem so že našli kakšen vzrok, da so lastnike zaprli. Svetozarja so recimo zaprli, ker je hotel pobegniti, pa se mu ni posrečilo. Obsojen je bil na osem let, a je potem bil v zaporu štiri leta. Tudi Petra so zaprli, ker je imel tovarno Pletenina, pa so ga potem samo obsodili na zaplembo premoženja in ga spustili.

Angelika je povedala tudi zanimivost o Izidorju Cankarju. Pravi, da si je teta Dragica hodila izposojat knjige v Marijanišče, internat za fante, kjer je bival tudi Izidor Cankar, potem pa ga je pripeljala v družino na Zaloški. Vsa dekleta pri Hribarjevih so ga oboževala, razen Nade, on pa se je odločil za Ničo, in se tudi z njo poročil.

V Hribarjevi družini se je torej veliko bralo, čeprav je imel Dragotin težave z očmi že zaradi tiskarskega dela, ko je cele noči sestavljal časopis, saj je večinoma delal sam in si je pokvaril oči, zato so mu morali otroci brati časopise. Hotel je vse vedeti, kaj piše v časopisih, imel je 'dežurno službo' za branje, saj jih je bilo več, ki so se izmenjavali. Zvečer pred spanjem pa so mu brali romane. Sama pravi, da ne ve, kje so našli še čas za branje, saj je Evgenija res tako rekoč živela v tovarni oziroma v svoji pisarni, on pa je imel kar nekaj funkcij. Najprej je bil predsednik Kranjske hranilnice, ki je bila ogromna stvar. Z Ivanom Hribarjem pa sta ustanovila Slovensko banko, bil pa tudi celo eden od prvih lastnikov avtomobilov v Sloveniji.

Angelika je rodbinsko kroniko posebej posvetila babici Josepini, ker je rešila tovarno Šumi in jo uspešno peljala naprej. Pravi, da je babica Josepina delala do smrti in rekla, da ne bo brez dela, umrla je tako rekoč stoje na vrtu. Evgenija je prevzela tovarno leta 1917 in se borila, da bi podjetje kljub prvi svetovni vojni obstalo, potem je šla v Avstrijo, ker je mislila, da bo tam bolj varno, da bi tam ustanovila eno podjetje. Vedno je bila že ob šestih v pisarni.

Teta Dragica pa je imela tisto silno željo, da bi študirala, in je šele pri svojih 54 letih zaključila študij medicine in bila botra Angelike.

*Tekst: Suzana Golubov. Foto: Goran Antley.*

(povzeto po vir: https://www.metropolitan.si/scena/intervju-z-angeliko-hribar-vnukinjo-lastnikov-tovarn-sumi-in-pletenina/)

# 7. ZAKLJUČEK

Konec 19. stoletja, se police v trgovinah, niso šibile pod težo mnogih izdelkov, kakor danes. To je bilo predvsem drugačno obdobje, ki ga živimo danes. V tistem času so ljudje živeli v pomanjkanju z osnovnimi življenjskimi potrebščinami, zato je bil sladki priboljšek marsikje privilegij, pa še te so pekli doma. Ko smo izvedli, da je prva tovarna bonbonov bila ustanovljena na slovenskem in še posebej, da jo je vodila izjemna podjetnica, nas je kar gnalo k raziskavi le te.

Zastavili smo si kar nekaj ciljev, ki pa jih, na žalost, nismo morali vseh izpolniti. Želeli smo obiskati in narediti intervju, še z edino živečo naslednico Evgenije Šumi, vnukinjo, gospo Angeliko Hribar. Kljub prizadevanjem, žal nismo mogli priti v stik z njo. Prav tako smo si želeli obiskati tovarno in proizvodnjo Šumi v Krškem, kamor je krovno podjetje Žito, preselili svoj obrat. Kljub prošnjam in pisanju na podjetje, nam to ni uspelo, saj po novem, v obrat tovarne, ne sprejemajo obiskovalcev.

Z viri smo bili omejeni. O podjetništvu in podjetnicah v 19. stoletju piše zelo malo. Prav tako smo imeli težavo z iskanjem virov o Evgeniji Šumi.

Nekaj podatkov smo pridobili iz zbornika »Bonboni vseh generacij, zbornik (2016). Ljubljana. CIP«. Zbornik je bil napisan v času razstave, o Šumi bonbonih, ki se odvijala v Etno muzeju, Ljubljana. Za ogled predstave smo bili kar šest let prepozni, saj je trenutne ne razstavljajo več.

Z raziskovalno nalogo smo izvedeli kar nekaj novih dejstev o podjetništvu v 19. stoletju, Evgeniji Šumi, njeni družini ter tovarni Šumi bonbonov. Najbolj smo bili veseli podatkov o razvoju tovarne, oglaševanju, delavnih pogojih v tovarni ter o socialni naravnosti, srčnosti, velikodušnosti gospe Evgenije Šumi, kot vodje tega velikega podjetja. Njeno vodenje in metode dela z ljudmi so koristne pri delodajalcih še danes.

V raziskovalni nalogi smo prikazali kar nekaj slik družine Šumi in Hribar, slik tovarne, delavcev, proizvodov skozi čas in novitet.

Želeli smo ozavestiti in učencem približati pomen slovenskega podjetništva in razvoja. Menimo, da bi Slovenci morali biti ponosni in ozaveščeni glede uporabe domačih blagovnih znamk.

Vzgled podjetnice, ki smo ga spoznali in proučili skozi našo raziskavo, bi naj predstavljal temelj vsakega podjetja, tovarne, kolektiva. Temelji na dobri organizaciji in socialnem čutu do zaposlenih.

# 8. DRUŽBENA ODGOVORNOST

Družbena odgovornost podjetij in posameznika pomeni, da si prizadevajo upoštevati družbene in okoljske potrebe, da ravnajo odgovorno, prijazno do drugih in v skupno dobro. Evgenija Šumi je bila oseba, ki si je prizadevala za dobro podjetja in drugih. Njena dobrodelnost je bila velika vrlina tistega časa. Svojim zaposlenim je podarjala pletene nogavice, delavkam z majhnimi otroki je omogočila delo na domu. Za svoje delavce in delavke je plačevala tudi zdravstveno zavarovanje (preglede pri zdravniku in zdravila). Postavila je temelje slovenskemu gospodarstvu. Imela je pogum in odločnost, da se je v času, ko je bilo gospodarstvu v vzponu, spopadla z novostmi in modernizacijo. Njena delavka je na pogrebu dejala *»Srce je imela na pravem mestu. Bila je majhna ženica, drobno bitje, njen pogum in odločnost pa sta spominjala na generalskega.«*

Spoznati in ohranjati velike osebnosti in dela Slovencev, ki so zaznamovali zgodovino in utirali pot sodobnemu načinu dela in življenja, je naša odgovornost in čast, saj predstavlja temelje delovanja sodobne družbe. Gre za združitev podjetnosti in solidarnosti v krepitvi odnosov med ljudmi. Predstavlja temeljno komponento dela v sodobni družbi.

# 9. VIRI

PISNI VIRI:

1. Ferle M., Gašperič P., Horvat M. (2018): Zgodovina Ljubljane. Od kolišč do zelene prestolnice. Ljubljana. CIP

2. Čepin Z., Gestrin F., in drugi (1979): Zgodovina Slovencev. Ljubljana. Cankarjeva založba.

3. Pukl A. : Bonboni vseh generacij, zbornik (2016). Ljubljana. CIP

4. S. Kotar. Slovenski podjetniki in njihove zmožnosti (2006). Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta. Magistrsko delo.

5. M. Antič Gaber: Nepozabne: Ženske, ki so premikale meje našega sveta (2020). Ljubljana. Mladinska knjiga.

6. A. Hribar: Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi (2006). Ljubljana.

SPLETNI VIRI:

1. http://www.abczdravje.si/diagnostika/proces-staranja/ (25. 10. 2021)

2. https://eucbeniki.sio.si/lum/3191/index.html (pridobljeno 10. 12. 2022)

3. https://si.izzi.digital/DOS/28320/29516.html (pridobljeno 10. 12. 2022)

4.https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/0350-0330_50_51_sedej_vsakdanje.pdf (pridobljeno 10. 12. 2022)

5.https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwixqYy4wu_7AhVL_aQKHQTGAMMQFnoECCIQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ric.si%2Fmma%2Fm062-511-1-1%2F2007110813065405%2F%3Fm%3D1194523615&usg=AOvVaw3nATvB_qHvtDy1PBHiMY4D (pridobljeno 10. 12. 2022)

6.https://si.aleteia.org/2018/01/25/pozabljeni-slovenci-ki-so-zgradili-slovensko-industrijo/ (pridobljeno 10. 12. 2022)

7.https://www.mladinska-knjiga.si/dobrezgodbe/beremo/spoznajte-tri-nepozabne-slovenke (pridobljeno 10. 12. 2022)

8.https://gw.geneanet.org/hawlina?lang=en&n=sumi&oc=0&p=evgenija&type=timeline (pridobljeno 10. 12. 2022)

9.https://www.metropolitan.si/scena/intervju-z-angeliko-hribar-vnukinjo-lastnikov-tovarn-sumi-in-pletenina/ (pridobljeno 11. 12. 2022)

10. http://www.osobrinzi.si/files/2018/05/9r_Zgod_20_stol.pdf (pridobljeno 5. 2. 2023)

11.https://www.delo.si/sobotna-priloga/od-crnega-orla-mimo-sumija-do-svetovne-hotelske-verige/